SERVIS KOSTINGI

Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Buxgalteriya hisobi” kafedrasi katta o’qituvchisi
tel +998937284308
e-mail: dilnozaxudaynazarova17@gmail.com

Mardonov Davlatbek
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20346494

Annotatsiya. Mazkur maqolada servis kosting tizimining korxonalarda boshqaruv hisobi va xarajatlarni nazorat qilishdagi o‘rni ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Xizmat ko‘rsatish faoliyatida xarajatlarni aniq hisoblash, ularni xizmat turlari kesimida taqsimlash hamda tannarxni shakllantirishning amaliy mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, servis korxonalarida resurslardan samarali foydalanish, foydalilik darajasini oshirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda servis kosting tizimining ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot davomida xizmat ko‘rsatish sohasiga xos xarajat elementlari, bilvosita xarajatlarni taqsimlash muammolari hamda zamonaviy boshqaruv hisobidagi yondashuvlar tahlil qilinadi. Maqola yakunida servis kosting tizimini takomillashtirish orqali korxonalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: servis kosting, boshqaruv hisobi, xizmat tannarxi, xarajatlar hisobi, bilvosita xarajatlar, xizmat ko‘rsatish sohasi, tannarx kalkulyatsiyasi, xarajatlarni boshqarish, iqtisodiy samaradorlik, boshqaruv qarorlari, servis korxonalari, xarajatlar tahlili.

Kirish. Xizmat ko‘rsatish sohasi zamonaviy iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Raqobatning kuchayishi, mijozlar talablarining murakkablashuvi hamda resurslardan samarali foydalanish zarurati ushbu sohada aniq va ishonchli boshqaruv hisobini yo‘lga qo‘yishni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Shu nuqtai nazardan, servis kostingi tizimi korxonalarda xarajatlarni shakllantirish, ularni tahlil qilish va boshqarish jarayonlarida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu tizim yordamida xizmat ko‘rsatish faoliyatiga tegishli barcha xarajatlar tizimli ravishda jamlanadi va ularning tannarxga ta’siri baholanadi.

Servis kostingi nafaqat xarajatlarni hisobga olish vositasi, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilishda strategik ahamiyatga ega bo‘lgan instrument sifatida ham qaraladi. Chunki xizmat ko‘rsatish korxonalarida ishlab chiqarish jarayoniga nisbatan bilvosita xarajatlar ulushi yuqori bo‘lib, ularni to‘g‘ri taqsimlash va nazorat qilish iqtisodiy natijadorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli servis kosting tizimini to‘g‘ri tashkil etish korxonaning foydalilik darajasini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot sharoitida servis korxonalarida xarajatlarni boshqarish jarayonlari yanada murakkablashib bormoqda. Bu esa zamonaviy boshqaruv hisobi usullarini joriy etish, jumladan, servis kosting tizimini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur tizim orqali korxona rahbariyati har bir xizmat turi bo‘yicha aniq tannarxni aniqlash, rentabellikni baholash va samarali strategik qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shu bois ushbu maqolada servis kosting tizimining nazariy asoslari, uning amaliy qo‘llanilishi hamda xizmat ko‘rsatish korxonalarida xarajatlarni boshqarishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Bundan tashqari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism. Servis kostingi tizimi xizmat ko‘rsatish korxonalarida xarajatlarni shakllantirish, ularni tahlil qilish va boshqarishning kompleks yondashuvi sifatida qaraladi. Ushbu tizimning asosiy vazifasi xizmatlar tannarxini aniq va ishonchli hisoblash orqali korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishdan iboratdir. Ishlab chiqarish korxonalariga nisbatan xizmat ko‘rsatish sohasida

moddiy resurslar ulushi pastroq bo‘lsa-da, bilvosita xarajatlar, boshqaruv xarajatlari hamda mehnat xarajatlari sezilarli darajada yuqori bo‘ladi. Shu sababli servis kostingni to‘g‘ri tashkil etish nafaqat buxgalteriya hisobi, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonining ham ajralmas qismi hisoblanadi.

Servis kosting tizimining mazmuni xizmatlar bo‘yicha barcha xarajatlarni ularning kelib chiqish manbalariga ko‘ra guruhlash va tegishli xizmat turlariga adolatli taqsimlashdan iborat. Bu jarayonda xarajatlar odatda bevosita va bilvosita xarajatlarga ajratiladi. Bevosita xarajatlar aniq bir xizmat turiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘lanishi mumkin bo‘lsa, bilvosita xarajatlar umumiy xarakterga ega bo‘lib, ularni taqsimlash maxsus usullarni talab qiladi. Aynan bilvosita xarajatlarning yuqori ulushi servis korxonalarida tannarxni aniqlashni murakkablashtiradi va hisob tizimidan yuqori aniqlikni talab qiladi.

Amaliyotda servis kostingni shakllantirishda turli yondashuvlar qo‘llaniladi. An’anaviy usullarda xarajatlar ko‘pincha oddiy taqsimlash bazalari, masalan, ish vaqti, xodimlar soni yoki daromad hajmi asosida xizmat turlariga yuklanadi. Biroq bu yondashuv har doim ham real xarajatlarni to‘liq aks ettirmaydi. Shu sababli zamonaviy boshqaruv hisobida Activity Based Costing (ABC) yondashuvi keng qo‘llanilmoqda. Ushbu usul xarajatlarni faoliyat turlari asosida aniqlab, ularni aniq xizmatlarga bog‘lash imkonini beradi. Natijada xarajatlar strukturasining shaffofligi oshadi va noto‘g‘ri qarorlar qabul qilish xavfi kamayadi.

Servis kosting tizimining muhim jihatlaridan biri resurslardan samarali foydalanishni ta’minlashdir. Korxona xarajatlarni aniq bilgan holda qaysi xizmat turi ko‘proq foyda keltirayotganini yoki qaysi yo‘nalish zarar bilan ishlayotganini aniqlashi mumkin. Bu esa strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, past rentabelli xizmatlarni optimallashtirish yoki ularni qisqartirish orqali umumiy moliyaviy natijani yaxshilash mumkin.

Shu bilan birga, servis korxonalarida xarajatlarni boshqarish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Ulardan biri bilvosita xarajatlarning ortib borishi va ularni to‘g‘ri taqsimlashning murakkabligidir. Ko‘plab korxonalarda eskirgan hisob tizimlari qo‘llanilishi natijasida xarajatlar real holatni to‘liq aks ettirmaydi. Bundan tashqari, axborot tizimlarining yetarli darajada avtomatlashtirilmaganligi ham servis kosting samaradorligini pasaytiradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida servis kosting tizimini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ERP tizimlari va raqamli boshqaruv platformalari xarajatlarni real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Bu esa korxona rahbariyatiga tezkor va asosli qarorlar qabul qilishda katta yordam beradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yordamida xarajatlar strukturasini chuqur tahlil qilish va prognozlash imkoniyati ham kengayadi.

Servis kostingning yana bir muhim yo‘nalishi bu rentabellik tahlilidir. Har bir xizmat turi bo‘yicha tushum va xarajatlar o‘rtasidagi farqni aniqlash orqali korxona o‘zining iqtisodiy barqarorligini baholashi mumkin. Bu jarayon strategik rejalashtirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki u resurslarni eng samarali yo‘nalishlarga yo‘naltirish imkonini beradi.

Xulosa. Servis kosting tizimini o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, xizmat ko‘rsatish korxonalarida xarajatlarni aniq hisoblash va ularni samarali boshqarish iqtisodiy barqarorlikning asosiy omillaridan biridir. Ushbu tizim to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilmagan sharoitda xarajatlar strukturasi buziladi, tannarx noto‘g‘ri shakllanadi va natijada boshqaruv qarorlarining sifati pasayadi. Shu bois servis kosting nafaqat hisob yuritish vositasi, balki strategik boshqaruv instrumenti sifatida ham qaralishi lozim. Tahlillar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, ko‘plab servis korxonalarida bilvosita xarajatlarning yuqori ulushi ularni taqsimlash jarayonini murakkablashtiradi va an’anaviy usullar real iqtisodiy holatni to‘liq aks ettira olmaydi. Shu sababli amaliyotda zamonaviy yondashuvlarni joriy etish zarurati ortib bormoqda. Taklif sifatida, birinchi navbatda, korxonalarda xarajatlarni hisobga olish tizimini modernizatsiya qilish, ya’ni raqamli boshqaruv va ERP tizimlarini keng joriy etish maqsadga muvofiqdir, chunki bu xarajatlarni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi. Ikkinchidan, faoliyat turlari asosida xarajatlarni taqsimlashga asoslangan ABC yondashuvini amaliyotga tatbiq etish zarur, bu esa har bir xizmat bo‘yicha haqiqiy tannarxni aniqlash va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, korxona ichida moliyaviy shaffoflikni kuchaytirish, ya’ni xarajatlar markazlarini aniq belgilash va ularning javobgarligini oshirish orqali boshqaruv intizomini mustahkamlash lozim. To‘rtinchidan, xodimlarning moliyaviy savodxonligini

oshirish va boshqaruv hisobi bo‘yicha muntazam o‘quv dasturlarini yo‘lga qo‘yish orqali tizim samaradorligini yanada kuchaytirish mumkin. Beshinchidan, har bir xizmat turi bo‘yicha rentabellikni doimiy monitoring qilish va past samarador yo‘nalishlarni optimallashtirish yoki qayta ko‘rib chiqish mexanizmini joriy etish zarur. Ushbu takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi servis korxonalarida xarajatlarni yanada oqilona boshqarish, foydalilik darajasini oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Natijada servis kosting tizimi korxonaning faqat hisob-kitob vositasi emas, balki strategik rivojlanish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlovchi asosiy boshqaruv instrumentiga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanov, B. A. (2018). Boshqaruv hisobi. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
2. Hasanov, B. A., & G‘aniyev, Z. U. (2018). Boshqaruv hisobi: O‘quv qo‘llanma. Toshkent: Iqtisod-Moliya.
3. Hasanov, B. A., & Xashimov, A. A. (2013). Boshqaruv hisobi. Toshkent: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
4. Temirov, F. T. (2023). Xarajatlar hisobi va kalkulyatsiya usullari (o‘quv materiallari). Toshkent: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.
5. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2022). Korxonalarda buxgalteriya hisobi va xarajatlarni hisobga olish bo‘yicha uslubiy ko‘rsatmalar. Toshkent: Moliya vazirligi nashri.
6. Xolmo‘minov, Sh. (2021). Iqtisodiy tahlil va boshqaruv qarorlari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.